

Magyar grammatika — és ami utána következhet*

Az újabb nyelvészeti kutatások szükségessé tették egy újabb, korszerűbb grammatika megírását. Ennek a tudományos szintű, de elsősorban az egyetemi oktatásban alkalmazható nyelvtannak az elkészítésére vállalkozott — hosszas előzmények után, melyekben RÁCZ ENDRE volt a kezdeményező — KESZLER BORBÁLA irányításával a budapesti tanszéki munkaközösség (ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék).

1. Megújított hagyományos nyelvtan. — Minden nemzedék szereti kritika tárgyává tenni elődeinek elért eredményeit és megállapításait, de a mi korunk, melyre a tudás felhalmozódásának és az információ áramlásának egyre gyorsuló tempója jellemző, különösen kedvez az újításoknak, a megrögzött hagyománytól való elszakadásnak. Az újnak mindenáron való keresése azonban a társadalom többségének, a hagyományban élőknek a lemaradásához, végső soron társadalmi csoportok teljes szétszakadásához vezethet.

Ennek a nyelvtannak a szerkesztősége azt a józan középutat választotta, mely nem fél az újításoktól, saját és mások kutatási eredményeinek a figyelembevételétől, de ezt hagyományos, több nemzedék számára ismert rendszerbe építi be. Nem zárkózik el az egyes fejezetek, különféle nyelvtani jelenségek problémáinak feltárásától, nem törekszik olyan merev kategóriák erős szakos fenntartására, melyek ellentmondanak a nyelv hajlékonyságának, a típusok közti átmeneti sávok meglétének, ingadozásának és mozgásának.

* Magyar grammatika. Szerk. KESZLER BORBÁLA. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2000. 577 oldal. — Tanulmányomban a következő szakirodalomra hivatkozom: BALOGH PÉTER, A határozók osztályozása I—II.: Nyr. 1897: 351—6. — BARTOS HUBA, Az inflexiós jelenségek szintaktikai háttere: StrNyt. 3 [2000]: 653—762. — BENKŐ LORÁND, A magyar fiktív (passzív) tövű igék. Bp., 1984. — BRASSAI SÁMUEL, Laelius. Hogyan kell és hogyan nem kell magyarul az iskolában a latin autorokat? Kolozsvár, 1874. — DEME LÁSZLÓ, A nyelvről — felnőtteknek. Bp., 1966. — ELEKFI LÁSZLÓ, A százötven éves Brassai Sámuel: MNy. 1950: 351—9; Uő., A mondat elemzésének fő szempontjai: MNy. 1953: 69—76, 370—380; Uő., A logika állítmány-fogalma és az állítmányi névszó: I. OK. 1957: 95—149; Uő., Az -ú, -ű képzős melléknevek helyesírása: MNy. 1962: 92—103, 216—22, 371—8; Uő., A predikatív viszony: Nyr. 1966: 62—75; Uő., Petőfi verseinek mondat-tani és formai felépítése. Bp., 1986.; Uő., Magyar szavak ragozási paradigmái és a ragozási szótár. Műhelymunkák IV. 1988. aug. 41—70; Uő., Megjegyzések helyesírási szójegyzékeink néhány adatához: MNy. 1994: 72—4; Uő., Szófajjelölési kérdések német—magyar szótárakban: Harmadik Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia II. Miskolc, 1993. 21—9; Uő., Tagmondatok szubjektív igazságértéke kételemű tételkapcsolatokban. Linguistica Series A, Studia et dissertationes 20. Bp.—Szeged, 1997.; Uő., A magyar szókincs szófaji arányai a Magyar ragozási szótár tükrében: Nyr. 1997: 217—21. — GALGÓCZI LÁSZLÓ, A magyar nyelv. Szeged, 1992. — GYÖRKE JÓ-

2. A könyv bevezetése, felépítése. — A szerkesztő világosan bemutatja előszavában a grammatika felépítését (Alaktan, Szófajtan, A szóalkotás módjai, Szintagmatan, Mondattan) és forrásait: az eddigi klasszikus grammatikák eredményeit, az európai nyelvtanítás eredményeit, a modern pragmatikai és szemantikai kutatásokat és a strukturalista grammatikát.

A bevezető fejezet (Nyelv, nyelvtan, grammatika, majd: A nyelvi egységek szintézisé) LENGYEL KLÁRA munkája. A *nyelvtan* tágabb értelmét megkülönbözteti a *grammatiká*-tól s ez utóbbit szerkesztéstanként jellemzi: a nyelv jelentéssel bíró elemeinek szerkesztési, kapcsolódási szabályait írja le. A következő fejezetrész öt nyelvi szintet jellemez: fonéma, morféma, lexéma, szintagma, mondat. A fonémát jelrésznek tekinti, pedig jó lenne jelemként bemutatni, LAZICZIUS nyomán (NyK. 1935: 179—86; 1. még LAZICZIUS 1942. 144, 178). Így elkerülhet lenne az ellentmondás, hogy egyetlen fonémából álló morfémaiban a fonémát jelrésznek tekintsük. A rész nem egész, az elem lehet egész is. Másfelől jelrész lehet egy jelentés nélküli szótag vagy más hangkapcsolat, de ezek nem elemek.¹ — A *szintagma* szót pedig talán jobb lenne szűkebb értelemben használni: 'szószerkezet, alárendelő szókapcsolat' jelentésben. A szókapcsolatok ti. lehetnek alárendelők (szószerkezetek, szintagmák) vagy mellérendelők (szópárok, szósorok, szóhalmozások). Elfogadható azonban a bevezetőben (28) bemutatott ábra szerinti osztályozás is: a legtágabb értelemben vett *szókapcsolat* részben grammatikai, részben nem grammatikai, a grammatikaiak pedig mint szószerkezetek lehetnek morfológiai természetűek (pl. *napok alatt*) és szintaktikai természetűek, azaz szintagmák.

ZSEF, Tő, képző, rag (Szó- vagy jelrésztan). MNyTK. 67. sz. Bp., 1942. — HELL GYÖRGY, NP + VP: Papp Ferenc 70. születésnapjára. Debrecen, 2000. 2005. — HUNYADI LÁSZLÓ, A kétszeres tagadásról a magyarban: ÁNyT. 12. 1984. 65—73, uő., Hungarian sentence prosody and Universal Grammar. Kéziratok doktori értekezés. Debrecen, 1999.; uő., Operátorok a magyar nyelvben: A magyar nyelv rétegződése. Bp., 1988. 461—8; uő., A magyar mondat metrikus prozódiaja: NéprNytd. 37. 1996: 67—81; uő., Magyar mondatprozódia és az operátorok relatív hatóköre: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei III. Szeged, 1998. 59—78. — A. JÁSZÓ ANNA, A mondattani elv. Nyr. 1991: 45—58; uő., Hagyomány és modernizmus a tankönyvírásban. A mondat szerkezet felfogása és ábrázolása. In: Helyesírás és nyelvpolitika. Gyula, 1996—1997. 44—52. — K[EMÉNY] G[ÁBOR] — K[OVALOVSKY] M[IKLÓS], *képez* terpeszkedő kifejezésekben: NymKk. 1 [1980]: 1140—1. — KENESEI ISTVÁN, Szavak, szófajok, toldalékok: StrNyt. 3 [2000]: 75—135. — KIEFER FERENC, A magyar főnév esetei: MNy. 1987: 481—6; uő., A morfológia: StrNyt. 3 [2000]: 23—72; uő., A ragozás: StrNyt. 3 [2000]: 569—618. — KIEFER FERENC — LADÁNYI MÁRIA, Morfoszintaktikailag semleges képzések: StrNyt. 3 [2000]: 165—214. — É. KISS KATALIN, Az egyszerű mondat szerkezete: StrNyt. 1 [1992]: 79—173. — KOMLÓSY ANDRÁS, Rögensek és vonatok: StrNyt. 1 [1992]: 299—523; uő., A műveltetés: StrNyt. 3 [2000]: 215—91. — M. KORCHMÁROS VALÉRIA, Ige vagy segédige? In: Nyíri Antal kilencvenéves. Szerk. BÜKY LÁSZLÓ. Szeged, 1997. 109—23. — K[OVALOVSKY] M[IKLÓS], terpeszkedő kifejezések: NymKk. 2 [1985]: 1007—15. — LACZKÓ TIBOR, Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés: StrNyt. 3 [2000]: 293—405; uő., A melléknévi és határozói igenévképzők: StrNyt. 3 [2000]: 409—50. — LAZICZIUS GYULA, Jeltan, elemtan: NyK. 1935: 172—89; uő., Általános nyelvészet. Bp., 1942. — LOTZ JÁNOS, A személy, szám, viszonyítás és tárgyhatározottság kategóriája a magyarban: Szonettkoszorú a nyelvtől. Bp., 1976. 127—34. — H. MOLNÁR ILONA, Módosító szók és módosító mondatrésztetek a mai magyar nyelvben. NytdÉrt. 60. sz. Bp., 1968. — StrNyt. = Strukturális magyar nyelvtan. Szerk. KIEFER FERENC. 1. Mondattan. Bp., 1992.; 3. Morfológia. Bp., 2000. — T. SOMOGYI MAGDA, Toldalékrendszerezésünk vitás kérdései. Bp., 2000. — TOMPA JÓZSEF, Anyanyelvünk leíró nyelvtana: I. OK. 1953: 33—57; uő., „s néked én te vagyok”: MNy. 1963: 322—33.

¹ A *jelrész* a korábbi szakirodalomban — a *szórész* szinonimájaként — 'morféma' értelmű, l. GYÖRKE 1943. 28.

Igen helyes a szó többértelműségére rámutatni: más a lexéma, más a szóelőfordulás. A szóelőfordulás mindig egyetlen szóalak, a lexémának több alakja is lehet. Persze a *szóalak* is kétféle jelent: 1. a szónak meghatározott fonémasorból álló alakját az alakváltozatokkal szemben, 2. a szónak toldalékkal vagy több toldalékkal is ellátott grammatikai alakját, tehát morfémakapcsolatot vagy morfémaláncot, beleértve a *tő + morféma (+ morféma)* kapcsolatot és a *tő + ∅* alakot is. (Az *alaktan, morfológia* ez utóbbi jelentés alapján kapta a nevét.) Az egyértelműség kedvéért jobb lenne ez utóbbit *nyelvtani szóalak* nak nevezni. A ragos szóalak kapcsán érdemes lett volna megemlíteni a DEME-féle *gloszéma* fogalmát akkor is, ha a továbbiakban nem kívánnak vele élni.² Megemlíti azonban ez a fejezet az *állexéma, álszó* besorolást (ez utóbbit Bárczi Géza szerette használni), de — s ezzel egyetérthetünk — elutasítólag. „A mondatrésznél kisebb értékű szavak is szavak, a nyelv síkján lexémák” (28). A lexémáknak ezt a sajátos, nem a külső világra utaló csoportját a szótárak is szavakként kezelik. *Segédszóként* való jellemzésük (29) nagyon helyes.

A szófajokra nézve — melyekkel külön fejezet foglalkozik — már a bevezetésnek ez az alfejezete megemlíti (27) az alapvető és a módosult szófaji értékek megkülönböztetését és azt, hogy a szavak egy része mondatrészt alkothat, más részük csupán más szóval együtt kerülhet mondatrészszerépbe.

Igen jó a mondat és megnyilatkozás, a mondat és a tagmondat elhatárolása. A bevezető fejezetet záró, összefoglaló bekezdések (32) nagyon helyesek és hasznosak. Arról szólnak, hogyan jelennek meg az egyes nyelvi szintek sajátos egységei és kapcsolatai a nyelvhasználatban.

3. Alaktan. — Az „Alaktan” fejezete (nagyobbrészt LACZKÓ KRISZTINA munkája) világos képet ad a morfémaról mint legkisebb nyelvi jelekről, továbbá ennek két fő osztályáról: a tömorfémáról és az affixumról (toldalékról), és feltárja a morfémaakra bontás problémáit is. Sajnálatos azonban, hogy „passzív vagy fiktív” tövekről szól (39) megkülönböztetés nélkül, pedig a *passzív* jelző félreérthető, hiszen ’szenvedő’ jelentésű igei tartalmat is jelöl; ezért a jövőben kerülendő. Van ugyan múltja,³ de már BENKŐ LORÁND is zárójelbe tette: „A magyar fiktív (passzív) tövű igeik” (1984.).

Az alakváltozatok és az alternánsok kérdését (42) kissé másképp látom, mint a könyv szerzői. Az alakváltozat hangtani (fonológiai) variáns, nemzetközi szóval allomorfi. Az alternáns nem egyszerűen hangtani, hanem morfológiai változat. A *-ban* rag allomorfi *-ben*, a *bokor-* tőnek *bokr-*. Az *-an/-en* módhatározói toldalék két alakja egymásnak allomorfi, de az *-ul/-ül* ezeknek csak alternánsa, nem hangtani változata. Igen helyes rámutatni — ha mellékesen is — a *morf* szakszóra, melynek nincs még egyértelmű definíciója, bár úgy látszik, a strukturális nyelvtanban így nevezik az absztrakt morfémanak egy adott formában való megjelenését (pl. KIEFER 2000. 29, 32, 571). Talán az *-i; -ai/-ei; -jai/-jei* többes birtokos személyjeleknél is inkább három alternánsról beszélhetünk. Az alakváltozatok hangtanilag levezethetők egymásból. — A *-na* és a *-ná*, illetve *-ne* és *-né* a feltételes mód egyes számú 3. személyében nem tekinthető alternánsnak sem, hanem más-más funkcióval bír, különböző toldalékok. Személyrag előtt azonban a *-ná-* (ill.

² DEME 1966. 47, 138. Másoknál is, pl. GALGÓCZI 1992. 34—5. Ez utóbbi könyv egyébként számos hibát tartalmaz, köztük olyanokat, melyektől a „Magyar grammatika” sem mentes.

³ A *passzív* szóréssz elnevezés szintén GYÖRKE idézett helyén található; ő igen fontos megfigyeléseket tett a magyar nyelv alaktani rendszeréről, de terminológiája az újabb rendszerezések és elemzések fényében néha korrigálásra szorul.

-né-) morfémaváltozatként viselkedik, hasonlóan az *alma* típusú, *-a* végű névszói tömorfémákhoz.

Nem történt azonban lényeges előrelépés az alany és az állítmány fogalmának tisztázásában. Egy másfél évszázados magyar hagyomány — mely lényegében a BECKER⁴ nyomán eluralkodott német hagyományt követi — nem akarja tudomásul venni azt, hogy a *Péter okos* és a *Péter dolgozik* típusú mondat két egészen különböző fajta szerkezetet. A *Péter okos* (vagy *Péter magyar ember*; *A sas madár*; *Magyarország köztársaság*) típusú mondat logikai tételt, fogalmi viszonyítást fejez ki, lényeges mozzanata egy mentális művelet, mely nem ábrázolható. A *Péter dolgozik* (vagy *A madár repül*; *A Föld forog*; *Az ember gondolkodik*) szerkezet típusba — legalábbis ennek eredeti, valóban cselekvést vagy mozgást jelentő fajtáiban, prototípusában — mozgó kép jelenik meg; az igei szerkezet többnyire képszerű, alapjában véve ábrázolható. Amikor tehát a „Magyar grammatika” azt vitatja, hogy a predikatív szintagma alárendelő-e vagy hozzárendelő (30), összekeveri ezt a két különböző szerkezetet. A fogalmi viszonyításon alapuló, ún. nominális állítmány esetén a viszony hozzárendelő, az igei szerkezet esetén alárendelő: az alany az ige vonzata, bővítménye. — Csak hátrább találjuk meg ennek kifejtését, az állítmányról szóló fejezetrészben (399).

Ezt a lényeges különbséget már BRASSAI fölfedezte, azért szövegezt „csél-csap értelmű” állítmányról (Laelius 1874. 84). Magam már régóta, többször is szóvá tettem (ELEKFI: MNy. 1950: 355, 1953: 69—70, 74—6, 377, I. OK. 1957., kül. 146—8; az egész kérdéskör tömör összefoglalásaként, korábbi állásfoglalásom némely részét helyesbítve: Nyr. 1966.). Ma már ez utóbbi cikkben kifejtetteknek egyik részét (az „összetett állítmány” ajánlását: 71) nem tartom a legcélszerűbbnek. Ellenben egyre sürgetőbben ajánlom a *tulajdonítmány* elnevezést, mely ’(nomen) praedicativum’, tehát világosabban céloz a fogalmi viszonyításra, és nem is BRASSAI találmánya, hanem megvan már VAJDA PÉTERNÉL (Magyar nyelvtudomány, 1835. 89), SZÁSZ KÁROLYNÁL (Magyar nyelvtudomány 1838. II, 6, 21) és STANCSICS MIHÁLY nyelvtanaiban (1840. 66, 67; 1842². 64 stb. 1867-ig).

A tulajdonítmánynak és a verbum finitumnak nyelvtani „állítmány”-ként közös néven való összefoglalására az adhat okot, hogy ige és mondat is állíthatunk valamit, s akkor az ige fölvesz egy logikai praedicatumhoz hasonló szerepet. A kétféle állítmány sajátosságai több ponton is érintkeznek. Vannak igeik, melyek jelentéstartalma távol áll az ábrázolható mozgástól, tér- és időkoordinátái a zérushoz állnak közel: *előfordul*, *akad*, *létezik*, vagy többé-kevésbé logikai viszonyt fejeznek ki: *viszonyul*, *vonatkozik*, *birtokol*. Ezek használata is beilleszkedik az igéké közé. Másfelől a „névszói állítmányok” (azaz tulajdonítmányok) is sok nyelvben kötelezően ige (mint kopula) mellett kapnak helyet a mondatban, a magyarban pedig 3. személyű helyzetekben ige nélkül.

Ennek az érintkezésnek köszönhető az is, hogy sok nyelvten éppen a mondat igejét — mely formailag szervezi, szinte irányítja a mondatot — nevezte (és még talán nevezi) állítmánynak. De a XIX. században még tudták (a korábbi nyelvtenek *rectio* fogalma nyomán), hogy sok igenek magában üres a jelentése, kiegészítésre szorul, vonzata van. Ezeket a szükséges részeket nevezte sok nyelvten kiegészítőnek (complément, Ergänzung, дополнение). A tulajdonítmány mint az igehez legközelebb álló (és logikai állítmány funkciójú) mondatrész kapta az *állítmánykiegészítő alanyeset* nevet. Később, mikor elhagyták az általánosabb ’kiegészítő’ fogalmát, mert a vonzatokat egyszerűen besorolták a tárgy vagy a határozók kategóriájába, fölöslegessé vált az *alanyeset* megjelölés. Az

⁴ BECKER, KARL FERDINAND, Organism der Sprache als Einleitung zur deutschen Grammatik I—III. Frankfurt am Main, 1827. — L. HELL 2000. Magyar nyelvtenokra való alkalmazásáról bővebben: A. JÁSZÓ 1991., 1996—1997.

állítványkiegészítő szerepelt sok nyelvtanban mint hatodik mondatrész; ez aztán *kiegészítő*-vé rövidült. Ezt az állapotot szüntette meg az a döntés — főleg KLEMM ANTAL fejtegetései nyomán —, hogy ne beszéljünk kiegészítőről, hiszen az maga az állítvány: névszói állítvány. Így került egymás mellé az állítványnak tekintett, tisztán nyelvtani szempontból fő mondatrészként viselkedő ige és a logikai tétel vagy ítélet elemeként szintén állítványnak nevezett tulajdonítvány. (Az egész kérdéskör rövid történetét l. ELEKFI: I. OK. 1957: 143—6.)

Ezt a szétválasztást az „állítvány” kétféle fő jelentése közt már ötven évvel ezelőtt meg kellett volna tenni. Az akadémiai nyelvten nem tette meg. Ezért bonyolódott TOMPA JÓZSEF olyan zsákutcába, hogy az ún. névszói állítványnak, ha nem állítványi helyzetben fordul elő, nem tudott nevet adni (I. OK. 1953: 44; vö. ELEKFI: Nyr. 1966: 71). Még később sem átalította az ilyen — igenévvel együtt alárendelt predikatív szerkezetet alkotó — névszót mai magyar mondattanunk névtelenkéjének nevezni: „Igyekszem nem lenni *beteg*” (MNy. 1963: 328).

Megekerüli ezt a kérdést a „Magyar grammatika” is (30): a *Jó lenne szerencsés lenni* mondatban a *szerecsés lenni* szó szerkezetet összetett alannak minősíti. De hogy miből van összetéve, arról nem szól. Választott hagyományos terminológiájával csak szófajilag tudná e szintagma tagjait jellemezni. Pedig a *szerecsés* itt nem más, mint tulajdonítvány. (Az ige tí. egészen másképp állítvány, mint a tulajdonítvány.)

Az „összetett állítvány” (és az esetleges „összetett alany”, „összetett tárgy”) fogalmával kapcsolatban sok fejtegető cikk jelent meg a közelmúlt évtizedekben. Az ettől való szabadulásban a hagyományos nyelvten keretei közt RÁCZ ENDRE tette meg az első lépést, amikor nem beszél összetett állítványról, csak igei és névszói állítványról (tehát arról a kétfajta mondatrésztől, mely valóban különbözik egymástól), és hozzáteszi, hogy a névszói állítvány a létige valamelyik alakjával együtt jelenik meg a mondatban, ez az alak pedig a kijelentő mód jelen idejének 3. személyében \emptyset .

A további lépéseket a strukturalista nyelvten tette meg, melyet nem kötöttek XIX. századi német gyökerű hagyományok. Francia és angol nyelvtenok mintájára (ahol persze kötelező, hogy legyen *verbum finitum* a jól szerkesztett mondatban) alkották meg azt a mondatvázat, melyben az igeének első számú kiegészítője (vonzata) az alany, utána a kevésbé kötelező tárgy és az esetleges további bővítmények. A morfológia nincs tekintettel logikai viszonyokra, inkább csak a formákat, a kisebb formai egységeket vizsgálja, ezért a „Strukturális magyar nyelvten” 3. kötetében nincs szó állítványról. Alanyról van szó (StrNyt. 3: 297), de mint az ige vonatkeretét kitöltő szerkezetéről. Van azonban szó *predikátum* ról (i. m. 248, 296 stb.) mint a predikátum–argumentum szerkezet tagjáról, mely voltaképpen nem más, mint egy ige és az őt (kötelezően vagy választható módon) kiegészítő bővítmények. A *predikátum* név mint egy szerkezettag megnevezése itt azt jelenti, hogy ennek a szerkezetnek igei tagja alkalmas a mondatban állítványi szerep betöltésére.

A morfológiának idevágó fejezetei (KOMLÓSY 2000., LACZKÓ 2000.) az igei tövű szóképzések során felvázolják az igék vonatkeretét. Modelljeik arra a mondatelemzésre épülnek, melyet É. KISS KATALIN fejtett ki a „Strukturális magyar nyelvten” 1. kötetében. Ő beszél ugyan logikai állítványról (StrNyt. 1: 89—91), szól predikátumhatározóról (i. h. 92), de terminológiája ebben a vonatkozásban nem jelent állásfoglalást, mert logikai állítványnak a kommunikatív szempontból lényeges súlyszakaszt nevezi, szemben a (nem kötelező) bevezető résszel, a topikkkal. Az *állítvány* szót tehát lefoglalja a közlési logika szerinti fontosabb rész számára, KICSKA EMIL terminológiája nyomán (melyet korábban én is alkalmaztam: ELEKFI 1957), *predikátum*-nak viszont az igei csoportot nevezi (az igtét a szorosabban hozzá kapcsolódó névszói mondatrészekkel, és ezek közt tárgyalja

a predikátumhatározót). Az egész hosszú fejezet csupa igés mondatot elemez, az állítmányi névszó (tulajdonítmány) kérdését nem érinti, ezért nem szólhat összetett állítmányról sem.

Előkerül azonban a tulajdonítmány fogalma nem közvetlen, hanem függővé tett, alárendelt mondatrészként, *predikatív bővítmény*, *predikatív vonzat* formájában, KOM-LÓSY ANDRÁS „Régensek és vonzatok” fejezetében (StrNyt. 1: 445—85: „Feri *részegen* vált hőssé”; „Mari *pirosra* festette meg a kerítést”; „Péter *vizesen* törte össze a vázát”), és itt szükségszerűen van utalás arra, hogy ezek a bővítmények állítást rejtenek (‘Feri részeg’ stb.), tehát állítmányra vezethetők vissza. Az ilyen állítmány nem más, mint tulajdonítmány.

A „Magyar grammatika” jóval teljesebben ad leírást a magyar nyelvről, mint a „Strukturális magyar nyelvtan” három kötete együtt (mely sok részletkérdést alaposabban tisztáz, de nem tekinti át a nyelv rendszerének egészét). A kétféle „állítmány” (1. ’a mondat igéje’, 2. ’tulajdonítmány’) megkülönböztetése mégis jobban beleillik a strukturalista szemléletű, régebbi európai hagyományt tovább építő rendszerbe, mint a „Magyar grammatiká”-nak a XX. századi szemlélethez ragaszkodó „névszói-igei, összetett állítmány” fogalmával dolgozó terminológiájába.

Ezt a kérdést itt a továbbiakban nem bolygatom, hiszen magam is ezzel a „magyar” terminológiával élek, amikor gyakorlati célból szükségem van mondatrészek megnevezésére (pl. a kiszedett, még további korrigálásra váró „Mondatfonetika” c. könyv anyagában), hiszen iskolai nyelvtanaink alapján ez a közérthető. A jövőben azonban korszerűbbnek és a „Strukturális nyelvtan”-nal összeférhetőbbnek látnám ennek a KLEMM-féle és SZINNYEI által népszerűsített terminológiának és szemléletnek a megváltoztatását.

4. Szó fajt an. — Egy másik alapvető fontosságú kérdésben határozottabban meg kell bírálnom a „Magyar grammatiká”-t: a szófajok osztályozásában. Itt eltértek a többé-kevésbé bevált iskolai hagyománytól, és szerintem nem jó irányban. Lektorként megírtam róla véleményemet, de lényegében ezt nem fogadták el. KESZLER BORBÁLA megtartotta a magyar szófajok rendszerében (69—70) a három fő csoportot: I. alapszófajok, II. viszonszók, III. mondatzók. Ilyenfajta hármass felosztás valóban megfelel a szófajok mondatbeli szerepének, de egyes csoportok elnevezésével és szófajoknak oda történő besorolásával nem tudok egyetérteni. Az alapszófajok valóban a nyelvtani rendszer alapjai, és nem vitás, hogy a tulajdonképpeni alapszófajok az ige, a főnév és a melléknév. Az autosemantikus jelentés és a teljes toldalékolhatóság valóban legjellemzőbb alaptulajdonságuk. De nem tartoznak közéjük a határozószók, még kevésbé az igenevek (melyeket a táblázat átmeneti szófajú szavakként kezel, nem ok nélkül, de más szófajok is volnának ide sorolhatók).

A határozószók mint glosszéma értékűek és nem szabadon toldalékolhatók másodlagosak az alapvető szófajokhoz képest, az igenevek pedig keresztezett szerepű szófajok. (A strukturális morfológia felhívja rá a figyelmet, hogy egyetlen igenév sem tőmorféma, hanem tőből és toldalékból áll: KENESEI ISTVÁN 2000. 118.)

Nem kellene elhagyni a számnév kategóriáját (a vele kapcsolatban fölvethető problémákkal együtt). A számnév nem a melléknév alfaja, bár gyakori a melléknévi használata. Önálló, főnévi értékű használata mégis sokkal jobban beleivódott a gondolkodásunkba a primitív számtani műveletektől kezdve a legbonyolultabb számítástechnikáig, mint bármely más főnév-melléknévi, kettős szófaji értékben megjelenő fogalmi mező. *Kétszer kettő négy*. Ebben a mondatban sem a *kettő*, sem a *négy* nem melléknév. Nem olyasféle főnevesüléssel van itt dolgunk, mint a színneveknél, sem pedig olyan kettős szófaji értékkel, mint a népvneveknél. A számok gondolkodásunknak egy másik síkjához tartoznak, mely keresztezi a mondattani alapú szófaji kategóriákat.

Mondattani alapon az ige, a főnév és a melléknév az alapszófajok. De másfajta szavaknak is lehetnek főnévi és melléknévi értékei a mondatban mint használati alkategóriák. Emellett ki kellene emelni egy ezt keresztező síkot: az alapvető szemantikai különbséget a fogalomjelölő szók és a mutató szók között. Az előbbieknél többnyire fogalmat felidéző tartalmuk van (főnév, melléknév) vagy ábrázoló erejük (ige), az utóbbiak a mutatómezőbe tartoznak: mutatnak nyelven kívüli dologra vagy személyre, vagy utalnak a beszédben, szövegben, mondatban említettre vagy említendőre (névmások, névmási határozószók). Ezt a kettősséget hármassággá egészíti ki az alapvetően számokkal jelölhető mennyiségi vonatkozás.

Javaslatom szerint tehát:

I. Alapszófajok

Jelentéstípusuk szerint	Mondattani pozíciójukat is tükröző alaktani viselkedésük alapján		
a) A fogalmi mezőben (jelölő szók)	főnév	melléknév	ige
b) A kvantitatív mezőben (mennyiségyszók: számnevek)	főnévi értékű számnév	melléknévi értékű számnév	
d) A mutatómezőben: (mutatószók: névmások)	főnévi névmás	melléknévi névmás számnévi névmás	

II. Másodlagos szófajok

1. Ragos vagy névutós névszó értékűek: határozószók

a) Mondatrész-határozó szók

(Köztük szemantikai alapjukat tekintve:)

főnéviek (pl. <i>haza</i> 'az otthonba' <i>rendkívül</i>)	melléknéviak (<i>gyorsan, jól</i>)	névmásiak (mutatók: <i>itt, ma, amikor</i> ; személynévmásiak: <i>hozzám</i>)
számnéviak (<i>tízessel, sokszor</i>)		

b) Mondathatározó (módosító) szók

(*egyáltalán, csupán, nem*)

2. Igefogalmat kapcsolók: igenevek

?főnévi igenév (infinitivus) igei főnév (<i>futás</i>)	melléknévi igenév (<i>gyorsan</i>) <i>futó</i>	határozói igenév (<i>futva</i>)
---	---	--------------------------------------

3. Viszonyzókat kapcsoló: névutói melléknév

(*melletti, alatti*)

III. Segédzőszók

1. Segédige (*fog*)

2. Igekötő

3. Viszonyító szók: a) kötőszó b) névelő c) viszonyzószók (pl. *ellenére, számára*)
névutó (*alatt, mellett, óta*)
előljáró (*per, mint*)

IV. Mondatszók

1. Indulatszó (pl. *brr, ah, pfuj*)
2. Interakciós mondatzó (*szervusz, igen, hess*)
3. Hangutánzó mondatzó (*bumm, csitt-csatt*)

A „Magyar grammatika” (más, korábbi nyelvtanokhoz, így az akadémiai nyelvtanhoz is igazodva) *viszonyszó*-nak nevezi azt a fő kategóriát, melyet legjobb lenne *viszonyító szók*-nak nevezni. A *viszonyszó* a régebbi terminológiában a prepozíciót jelentette. Ilyen előljárók periferikusan a magyarban is vannak, idegen nyelvből, pl. *per, à la*, de ide sorolható a határozóvá tevő *mint* is. A *viszonyszó* tehát legyen szerintem a névutó és az előjáró közös neve, már azért is, mert a *névutó* tipikusan szórendi helyzetet is jelent, márpedig az *át, keresztül, szemben* nem állnak szükségszerűen névszó után, tehát nem igazán névutók, de beleférnek a *viszonyszó* kategóriájába. A *viszonyszó* ilyen értelmű használata megfelel a *viszonyrag* elnevezésnek is (mely tágabb kategóriát jelöl, mint az *esetrag*), és megkönnyítené az egybevetést számos idegen nyelvvvel, ahol a *viszonyszó* tipikusan nem névutó, hanem előjáró. A *viszonyszók* és a *viszonyragok* pedig hasonló típusú viszonyokat jelölnek.

Valójában a „Magyar grammatika” is — bár ezt nem jelenti ki olyan nyíltan és határozottan, mint KENESEI ISTVÁN (2000. 94) a strukturális nyelvtanban — formai alapon osztályozza a szófajokat: az alaktani viselkedés és a mondatbeli szerep szerint. A harmadik — korábban sokat emlegetett — szempontot, a szavak jelentését, nem tekinti alapvető kritériumnak. Csak harmadikként említi a jelentéstípus (autoszemantikus, ill. indirekt denotatív jelentés) szempontját, mely például a fogalomszókat elkülöníti a névmásoktól. (KENESEI szófajvizsgálatairól itt nincs hely bővebben szólni, de néhány részletkérdésben még érdemes lesz rá hivatkozni. Világosan látja például a számnév kategóriájának a problémáit, de nem utasítja el mint kategóriát, csupán arra mutat rá, hogy nem annyira önálló szófaji osztály, mint a melléknév, mert a mondatban nem lehet olyan sokféle bővítménye.)

Egy besorolásban azonban a „Magyar grammatika” a jelentéstani szempontot fölélegesen elébe helyezte a formai szempontnak: a *határozószói névmás* elnevezésében. Ez az elnevezés alighanem SZABÓ DÉNES kéziratos sokszorosításban fellelhető nyelvtanára megy vissza. Ezt a nyelvtant — méltán — igen sokan becsülik. Sok új meglátással gazdagította a magyar leíró nyelvtant, de vannak olyan besorolásai, melyekkel nem célszerű azonosulni. Amikor az ÉrtSz. szófaji minősítésein töprengtünk, KELEMEN JÓZSEF, mint a szótár nyelvtani vonatkozásainak felelőse, sokáig habozott: *határozószói névmás* vagy *névmási határozószó*? Tekintélynek ismerte el Szabó Dénest, de saját meglátásait is igyekezett érvényesíteni. Így jutott el odáig — talán az én javaslatomra is —, hogy több vitás kérdéssel együtt ezt is megbeszélje Tompa Józseffel, hogy ne legyen sok ellentmondás az akadémiai nyelvtan és az értelmező szótár besorolásai közt. Győzött a formai szempont elsődlegessége: ezek határozószók (*itt, amikor, akárhogy*), mert határozóként illeszkednek a mondatba, nem vagy csak korlátozottan ragozhatók. Jelentéskategóriájuk névmási, ezért a *névmási határozószó* megjelölés illik rájuk jobban.

A segédigéket semmiképp sem tárgyalnám a *viszonyszók* közt, ellenben beleilLENK a tágabb kategóriába: a *segédzők* közé.

A *partikula* az újabb magyar és német szakirodalomban elég sokat tárgyalt (és vitatott) kategória. A „Magyar grammatika” meglehetősen sokféle szót sorol ide. Egy részük határozószó: *egyáltalán* (mondathatározó), *alig* (fokhatározó), *közel* (az adott példában szintén), *majdnem* (van fokhatározói és van mondathatározói jelentése is), *se* (mondathatározó), *bár* (kötőszó és mondathatározó). Ha egyáltalán beszélhetünk parti-

kuláról, akkor csak igen kevés szó tartozik ide, pl. *-e*, illetve az *is* néhány nem kötőszói használata.

A *mondatszók* nak mint újabb fő kategóriának külön tárgyalása igen helyes. KELEMEN JÓZSEF meglátása alapján szótáraink — és bizonyos mértékig nyelvtanaink is — átveszik ezt a kategóriát, mely ilyen néven kifejezőbb és tágabb értelmű, mint az *indulatszó*. Az akadémiai nyelvtan is szól róluk, mint tagolatlan mondat értékű szókról. A „Magyar grammatika” azonban — félreértés vagy önkényes átsorolás folytán? — ide sorolja a „módosítószó”-t is (70). Márpedig a *talán, valószínűleg* stb. nem mondat értékű szók, hanem egy mondat tartalmának (a mondatban kifejezett vagy benne rejlő tételnek) igazságértékére vonatkozó, azt módosító szó. KELEMEN és az akadémiai nyelvtan csak arra mutat rá, hogy ilyen módosító szók (pl. *nem, talán*) önállóan, tagolatlan feleletként használva mondatszó értékűek is lehetnek. A „Magyar grammatika” mondatszói közül tehát törlendő a módosítószó. A másik három csoport igen jellegzetes és jellemző: *indulatszó, interakciós mondatszó, hangutánzó mondatszó*.

De mi a helyzet a *módosítószó* kategóriájával? Mit is módosít egy ilyen szó? A mondatbeli tétel igazságértékét (vagy nem kijelentő mondatban: a tágabb értelemben vett közlésaktus-értékét, l. ELEKFI 1997. 7—9). E mondatbeli szerepe miatt nem kell külön önálló szófajnak tekinteni. Vannak módosító szók, módosító mondatrészletek (l. MOLNÁR ILONA 1968.), a módosító szók pedig többnyire határozószók: mondathatározók. A határozószóknak ugyanis — a határozók két főcsoportja alapján — két fő csoportjuk van: a) mondatrészként (vagy mondatrész részeként) mondatrészhez kapcsolódó határozók, b) a mondatnak együttesen, egységként felfogott többi részéhez kapcsolódó határozók. A *határozó*-nak ilyen szélesebb értelmű (tehát a mondathatározót is magában foglaló) használata azért is védhető, mert az *adverbium* szó sem csak az igéhez kapcsolódó határozószókat jelenti, hanem a névszóhoz kapcsolódókat is (pl. *nagyon szép*). Ez utóbbi esetben KELEMEN az *adnominium* elnevezést használná. De ha már az *adverbium*-féle latinus név használatos ilyen kiterjedt (tehát nem csak 'igehatározó' értelmű) jelentésben, akkor a határozószók nagyobb csoportja is magában foglalhatja a mondatrészt és a mondatartalomra vonatkozó határozóféleket egyaránt. A *határozószó* (~ *adverbium*) ilyen tágabb értelmű használatának régi szótári hagyománya van, és tudtommal az akadémiai Nagyszótár sem változtat ezen lényegesen. (L. ELEKFI: 1993., 1999.) Ez utóbbi helyen (ELEKFI 1999. 221) az is megtalálható, hogy a RagSz. miben korrigálta az ÉKsz. szófaji besorolását. Mondatszónak csak az önmagában teljes mondat vagy megnyilatkozás értékű szavakat tekintettük, tehát pl. az *egykutya, kampec* szókat nem, mert ezek egy kitért vagy odaértett alany (ill. téma szerepű részeshatározó) mellett állítmányi szerepűek, tipikus használatukban nem mondat-, hanem mondatrész-értékűek. KELEMEN JÓZSEFnek bizonyos túlzásait, egyoldalúságait vagy tévedéseit MOLNÁR ILONA segítségével gondos mérlegelés után javítottuk.

A határozószók kategóriájának az imént vázolt felfogása pontosabban megjelenik a „Strukturális magyar nyelvtan” morfológiájában (KENESEINÉL: 2000. 105—6): határozószókról és mondathatározó(szó)król beszél, jól elkülönítve a két alkategóriát, de ugyanakkor a közös nevet megtartva utal a szótári szempontból tekintett azonosságukra.

E vitatott koncepcióbeli alapkérdések és javaslataim előrebocsátása után azt szeretném kiemelni, hogy a „Magyar grammatika” igen sok részletkérdésben új meglátásokat, a valóságot jobban megközelítő elemzéseket ad, mint az eddigi nyelvtanok. (Egyelőre nem szólok a strukturalista nyelvtanokról.)

Igen helyes már a szinteződés fejezetében, a mondatok szintjénél (31) rámutatni a nyelv és a beszéd különbözőségére, a nyelvi alapegységeknek a beszédben megjelenő megfelelőire. A fejezet szerzője óvakodik attól, hogy összemossa a beszéd és a szöveg

fogalmát. Elsődleges nyelvi tevékenység ugyanis a beszéd. Ehhez képest az írás másodlagos. A szövegmondat (melyről mellesleg említést tesz) egy nyelvi műnek, szövegnek a része. Legfeljebb tükre, rögzítése egy tényleg elhangzott (vagy akár csupán elképzelt) beszéd mondatának.

Az „Alaktan” fejezete (LACZKÓ KRISZTINA és KESZLER BORBÁLA munkája) — melynek néhány vitatható részét e cikk elején már említettem — jól jellemzi a zéró morféma fogalmát és funkcióját (48), új fogalomként a viszonysíkokat (igéknél: idő, mód, személyszám; főneveknél: eset, dologszám); majd — egyelőre mellesleg — szól a birtokviszonyról is (50). (A mondatalkotásra jellemző predikatív viszony inkább mondattani, mint alaktani viszony, ezért — helyesen — itt nem szerepel.)

A tőtipusok alfejezetében — a sajnálatosan tovább élő „passzív” minősítésen kívül — sok a megszívlelendő, hasznos gondolat. Szerencsés a *becézőnévi képző* elnevezés (Zol-i, Jan-csi), mely visszavezethető arra, amit LADÓ JÁNOS *becéző név*-ként emlegetett: meglevő nevekből képzéssel alakított nevek, szemben a *becenév*-vel, mely nem személynév származéka, hanem önálló névadás (*Duci, Pubi*).

A toldalékokról, azaz affixumokról szólva jellemzi a prefixumot és a suffixumot, említi az esetleges infixum problémáját a többes birtokjellel kapcsolatban (*ház+a+i+m*), de mivel ez csak csírájában van meg, nem következetesen átlátszó, nem tárgyalja tovább. A rokon jelenségek szemléltetésére azonban ad idegen nyelvű példákat. Rámutat az igekötők látszólagos prefixumszerűségére, de szerencsésen ezt is elutasítja, hiszen a magyar igekötő elválhat az igéjétől. Igen jó a toldalékfajták fő kategóriájának jellemzése (azzal együtt, hogy a képző, a jel és a rag merev elhatárolása lehetetlen), és a toldalék-változatok fajtáinak bemutatása.

A szófajtan fejezetének legfőbb problémáiról már szoltam a bevezetéssel kapcsolatban. A választott — és javaslatom szerint későbbi nyelvtanokban átírandó — keretek közt érdekes fejtegetéseket találunk a morfológiai természetű viszonzszókról (72). Az ún. bevezető szókat (74) nem szófajtani, hanem mondattani kategóriának tekinti.

Kiegészítésül hadd szóljak még a *v o n z a t o s s á g* ról. Ez a fogalom végre megfelelő helyet kap a leíró nyelvtanban. Itt az alapvető szófajok kapcsán az igénél kerül rá sor először. De sajátos szófaji vonatkozása is van. Két melléknévi altípus mindenképpen ide tartozik. Egyik a névutói melléknév, mely önmagában értelmetlen, hanem a névutóhoz hasonlóan főnevet vonz: főnévhez kapcsolódva válik értelmessé. Másik az *-ú/-ű* képzős melléknév. (Ennek jelzős és összetételi használatáról és bonyolult helyesírási vonatkozásáról: ELEKFI: MNy. 1962.)

Összegzésül az jellemző az egész szófaji táblázatra (69), hogy azért ilyen homályos, mert túlságosan belejátszik a jelentéstani és a mondattani szempont. Ha a szó alaki viselkedéséből indulunk ki, világosabban kirajzolódnak az osztályozási elvek.

Nagyon jól megírt, világos, teljesen elfogadható fejezetrész a következő: „Szófajok a nyelvben és a beszéd mondataiban” (LENGYEL KLÁRÁTÓL). Igen helyesen szól a lexikai szófajokról, a kettős és az átmeneti szófajúságról, az aktuális szófajokról, a szófajváltásról (ezen belül a grammatikai szófajúságról), a szófaji jelentés hatóköréről, igen tömören a szókapcsolatokról. Ajánlatos lett volna a szófajtani bevezetést is ehhez igazítani.

Az alapszófajok részletezése az *i g e* jellemzésével kezdődik. LENGYEL KLÁRA megkülönbözteti az ige fogalmi-lexikális jelentéseit, grammatikai jelentését és részletezi az igenemeket, KUGLER NÓRA beiktat egy fejezetrészt az ige aspektuális jelentéséről és akcióminőségéről. Említi KIEFERNEK sajátos akcióminőség-fogalmát (mely szerintem erősebben is bírálható), és ennek alapján gond be ötféle akcióminőséget, melyek igekötő vagy képző által jönnek létre. — Az igenemek jellemzése igen körültekintő: magában foglalja a szokásos három alapkategóriát (cselekvő, mediális, szenvedő), szól a képzéssel létrejövő

műveltető, visszaható és kölcsönös igékről, de felhívja a figyelmet arra, hogy az alapvető igenemek egymásba játszanak, nem válnak el mindig élesen, nem rendszerezhetők paradigmászerűen.

Pontos jellemzést kapunk az ige morfológiai tulajdonságairól (alaki felépítettségéről, továbbképzési lehetőségeiről). Az ige mondatbeli szerepe — a „verbum finitum = állítmány” szemléletnek megfelelően — állítmány. Igen érdekes és újszerű, a strukturalista szemlélethez közelít az igei alaptagú szintagmáról szóló fejezetrész az ige bővítményeiről, külön részletezve a vonzatokat és a szabad bővítményeket. Igen körültekintően jellemzi az ige alanyi bővítményét (mely a legelső, majdnem mindig kötelező vonzata) és azt a tényt, hogy ebből a szempontból az alany alárendelő viszonyban van az igével, de mivel ez egyúttal predikatív viszony is, logikai szempontból hozzárendelő a viszony. (Örülök, hogy a szerző itt figyelembe vette lektori megjegyzésemet.)

Az igeövekről szóló fejezetrész KESZLER BORBÁLA munkája. Igen szemléletes táblázatban mutatja be az egyalakú tövek után a többalakú tövek különféle változattípusait és azok megközelítő számarányát. Finoman megkülönbözteti a felszólító módban ritkán használatos és a felszólításban egyáltalán nem használható mediális igéket, és szól a zárt és nyílt tőosztályok kérdéséről.

Az igeragozás alfejezete (KUGLER NÓRA munkája) igen jól értékesíti azokat az idővel kapcsolatos fogalmakat, melyeket KIEFER vezetett be a leíró nyelvtanba: beszéd-idő, eseményidő, és e kettőnek egybeesésével jellemzi a magyar jelen időt. A jövő idővel kapcsolatban elmulasztotta megemlíteni, hogy a *menni fog* típus elsősorban folyamatos szemléletű igéknél használatos, hiszen a befejezett ige jelen idejű alakja (megfelelő szörendi helyzetben) maga is kifejezi a jövőt: *elmege a színházba*. Sajnos, a fejezetben említett statisztikai felmérésben sincs utalás erre a fontos különbségre. Külön vizsgálatot érdemelne az 1. személyű alak jövő értelmű használata (*Megyek, iszom egy kis vizet*), mert itt ez az időalak a beszélő szándékát fejezi ki, ezért vonatkozik a jövőre. (És a 2. személyű alak hasonlóan ezért, mert felszólító értékű: *Mentek, és vizet hoztok*. A felszólító alak szükségképpen a jövőre szól.) Ezeket a fejtegetéseket jobban össze kellett volna hangolni az aspektusok jellemzésével. (Ahogy az igemóddal kapcsolatban van utalás és kitekintés a mondat modalitására.)

Nagyon öröndetes, hogy ez a nyelvtan is igyekszik szabadulni a száz évnél régebbi hagyományú „*alanyi és tárgyias igeragozás*” elnevezésektől, melyek részben értelmetlenek, részben félrevezetnek. Idegen nyelvű magyar nyelvtanokban a *tárgyas* helyett 'határozott' értelmű jelző fejezi ki azt, hogy ezek az igeragok határozott tárgyra utalnak. A terminológia megváltoztatását különösen LOTZ JÁNOS sürgette, és a magyar történeti nyelvtan sikeresen meg is valósította. Az új és valóban a lényeges különbséget kifejező jelzőket azonban pontosabban kellene használni. Ajánlatos és célszerű hozzátenni: határozott *tárgyú* ragozás. Csak a többszörös ismétlődés esetén rövidülhet a terminus egyszerűen *határozott-ra*. Az általános igeragok közé pedig nem kellene bevenni a *-lak/-lek* ragot, hiszen ez a legkevésbé általános, hanem nagyon is speciális értelmű! A táblázat (110) egyáltalán nem igazolja azt, hogy ez a morféma az általános ragozási sorba illeszkedik. Csak 2. személyű tárgyra utal, általánosságban nem használható. Nem kétféle, hanem háromféle igei személyragunk van: a) általános (tárgy nélkül, 1. személyű, korlátozottan 2. személyű vagy pedig határozatlan 3. személyű tárggyal), b) 2. személyű tárggyal (egy- számú 1. személyű alanyra korlátozva), c) 3. személyű határozott tárggyal. A b) alakot sem LOTZ, sem a „Magyar ragozási szótár” nem sorolja be sem az a), sem a c) sorozat személyragjai közé. Ez a magyar igeragozás reális képe, a többi csak okoskodás, logikai játék, legfeljebb a technikai kivitelezésekben szükséges bináris elv alkalmazása esetén van jelentősége. (Persze a tárgy határozottsága ügyében vannak itt-ott problémák, de azok nem

az alakok rendszerét illetik, csupán a használatukat. — Helyesen tárgyalja ezt a hármas-ságot a tárgyról szóló fejezetrész: 417.) A *határozott* jelző is félrevezet akkor, ha olyan tömörítő kifejezésekben használjuk, mint *határozott személyrag*, *határozott paradigma*. Nem a személyrag határozott, hanem a tárgy, amelyet vonz. Találóbbr lenne t á r g y a t v o n z ó paradigmáról, személyragokról szólni és ilyen néven szembeállítani az általános személyragokkal. Általános ragozású igének is lehet tárgya, de az általános személyrag nem vonzza a tárgyat. (Azt csak bizonyos igék bizonyos jelentései vonzzák, lexikai sajátosságként, függetlenül a tárgy határozottságától.) A *tárgyas* megjelölés is ilyesmit fejezett ki, és nem is ezzel volt a baj, hanem az *alanyi*-val. Alanyra mindegyik személyrag utal, azért ez a jelző semmitmondó.

Igen helyes a ma már inkább csak archaizmusként élő ragozási sorok (elbeszélő múlt, *-and/-end* jelű jövő) bemutatása, a hiányos ragozású igék táblázatba foglalása, a grammatikai homonimák, az igei jelek és ragok összefoglalása, valamint a rendszerszerűségnek itt-ott beiktatott történeti és strukturális magyarázata.

A főnév fejezete BALOGH JUDIT munkája. A főnév sajátos kategóriái (konkrét, elvont, továbbá gyűjtőnév, anyagnév) mellett külön említi a mennyiségnevet s ehhez sorolja a főnévi használatú számnevet. A köznév és a tulajdonnév nem minősülne külön két szófaji alosztálynak, de a szerző figyelemre méltatja azt, hogy tulajdonnév nem csak szó, hanem szókapcsolat is lehet (pl. *Magyar Nyelvtudományi Társaság*).

Újszerű a főnév tárgyalásában a morfémanak mint a szó alkotóelemének a figyelembevétele. Említi a fejezet a származtatott főnevet (főnév mint eredményyszó), az összetett főnevet, majd a főnév morfológiai tulajdonságait ismertette a főnevet mint kiinduló szófajt (előzményszó), s ennek során a szófajtartó és a szófajváltó képzőket. Külön pontban van szó a főnév mondatbeli szerepéről: a főnév mint állítmány és mint bővítmény (s itt első helyen mint alany, azután mint tárgy és mint határozó).

Sajnos, itt is érvényesül az „összetett alany” ötvenéves hagyományú szemlélete. A főnév mint „állítmány” csupán a mondat logikai vázát alkotó viszonyításban állítmány, mondatrészként tulajdonítmány. Pl. „*Tanár* (volt) az apám”, akár van mellette létige, akár nincs. Ez a tulajdonítmányt tartalmazó szerkezet függővé tehető egy további, például minősítést kifejező állítmánytól úgy, hogy a kapcsoló létige infinitivusi alakot ölt: „Szeretnél *tanár* lenni?” Ugyanígy a „Magyar grammatika” példájában (132): „De jó volna mindig boldog *ember* lenni!”) az *ember* olyan tulajdonítmány, mely a „boldog ember lenni” szerkezeten belül predikatív értékű; maga ez a háromtagú szerkezet pedig alanya az egész mondatnak. (Tehát nem „összetett alany”, hanem predikatív szerkezetet — mondattartalmat — sűrítő, rejtő igenévi szerkezet a mondat alanyaként.)

Nagy előrelépés viszont a szabad és a kötött bővítmények (vonzatok) világos megkülönböztetése s ezzel a lexikai egységek különböző grammatikai sajátosságainak bevonása a szófajok grammatikájába. Figyelmet érdemel a kötött határozókon belül a szemantikus és az aszemantikus határozóvonzatok közti különbség. Ez utóbbiakat nevezték a korábbi nyelvtanok (így a MMNyR. is) állandó határozóknak, mert nem tudták jelentésük szerint besorolni egyik határozófajta sem.

A határozófajtaikat bemutató kis példatárban a célhatározóhoz fűznék egy megjegyzést. Névutósként szerepel *az ügy érdekében* kifejezés. Nos, ez tipikusan nem névutó — de viszonyzó! (Van *érdekemben*, *a te érdekedben* stb. — Ez névutó volna? Vagy névutói határozószó? Főnév ez, de viszonyítás a jelentése.) A legtipikusabb *végett* — mely tisztán névutó és jelentésénél fogva valóban célhatározói — nem szerepel itt. Már annyira kiment a forgalomból, hogy meg sem említjük?

A főnév bővíthetőségét tárgyalja a főnévi alaptagú szintagmáról szóló fejezetrész, kiemelve azt, hogy a képzett főnevek öröklük alapszavuk vonzatát, de például a tárgyat in-

kább birtokosjelzővé alakítva: *könyvet olvas* → (*könyvet olvasás*) → *könyv olvasása*. — Külön van szó bizonyos típusú nem képzett főnevek határozói és jelzői vonzatairól. Ez utóbbinál csak a *birtokos jelző* különírásához kívánkozik megjegyzés. Aki ezt különírva vette fel a helyesírási szójegyzékbe, nem gondolta végig a jelzők rendszerét. A minőségjelző a jelzett szó minőségét, a mennyiségjelző a mennyiségét, a birtokosjelző a birtokosát jelenti. Ez utóbbinak éppúgy főnév az előtagja, mint az első kettőnek. A *birtokosjelzős* származék pedig mindenképp egybeírandó, mert a *birtokos jelzős szerkezet* mást jelent: olyan szerkezetet, melyben a jelzón kívül még birtokviszony is van. (Így használtam pl. Petőfi versmondatainak elemzésében: ELEKFI 1986. 47, 115, 195, 470; l. még ELEKFI 1994. 72.)

A főnév fejezete két újszerű fejezetrésszel zárul: a főnév határozottságáról (szófaji jelleg, névelő, birtokos személyjel stb.) és más szófajokkal való kapcsolatáról (többszó-fajúság, szófajváltás). Örülök, hogy ez a nyelvtan is rámutat az anyagnevek és a mennyiségnevek főnévi és melléknévi, kettős szófajára. KELEMEN JÓZSEFnek ezt a felismerését nem sikerült keresztülvinni az ÉrtSz. szófajjelölésében, mert régi nyelvészek (elsősorban BÁRCZI GÉZA) ragaszkodtak ahhoz, hogy a *két méter vászon* típusú kapcsolatban a *méter* csupán jelzői használatú főnév. Pedig ha azt mondom: *Ez a vászon két méter*, a *méter* nem jelző, hanem állítmány (mennyiséget jelentő tulajdonítmány), és mint ilyen is melléknévi értelmű ('méternyi'): nem a *mi?*, hanem a *mennyi?* vagy *mekkora?* kérdésre felel. Az anyagnévi jelző meg éppenséggel *milyen?* kérdésre felelő valóságos minőségjelző, és állítmányi helyzetben (azaz tulajdonítmányként) is közel van az első szófajú melléknemekhez: *A billentyű borítása elefántcsont*. Az, hogy jelzője is lehet, nem zárja ki melléknévi értékét (pl. *borítása tiszta elefántcsont*), hiszen efféle jelzője lehet elsődleges melléknévnek is: *A fal tiszta fehér*.

A melléknév alfejezete (LENGYEL KLÁRÁTÓL) három csoportra osztja a melléknemeket. Ezek olyan szemantikailag is elkülönülő csoportok, melyekben a jelentéstípusbeli különbség alaktani különbséggel jár együtt: a) minősítő, b) viszonyító, c) mennyiségjelölő melléknemek. A két első közt az a különbség, hogy a viszonyító melléknemek nem fokozhatók (*kábeltéves lakás*, *tavalyi bogáncs*).⁵ Hogy a mennyiségjelölő melléknemek közé sorolja a számneveket is, ezt azzal okolja meg, hogy ezek is járulékos fogalmakat, akcidencajelentést hordoznak. Ügyesen megoldja azt a dilemmát, hogy a számnév melléknév-e vagy nem: a számneveket mint külön sajátosságú jellegzetes alosztályt a melléknemek, mégpedig a mennyiséget jelentők közé sorolja.

A melléknév morfológiai tulajdonságai közt igen jól jellemzi a fokozhatóságot és annak korlátait. Van azonban egy apró terminológiai észrevételem (mely a nyelvtan más helyeire, így a főnevet tárgyalóra is vonatkozik): „A melléknév jelezése és ragozása” — fölösleges bonyolítása a szakkifejezéseknek. Igaz, hogy a magyar nyelvre jellemző a rag, a jel és a képző megkülönböztetése — mint ezt hosszas elemzés után T. SOMOGYI MAGDA is megállapította (2000. 38—40, 103—4), azzal együtt, hogy tulajdonságaik itt-ott egybefolynak — mégis jó tudomásul vennünk, hogy a nemzetközi terminológia ilyen hármass felosztást nem vagy alig ismer, és hogy a jelek és a ragok megegyeznek abban, hogy nem hoznak létre új lexikai egységet. A jel besorolható a tágabb értelemben vett ragozás (inflexió) kategóriájába, a *jel* mint szakszó pedig olyan sokfélét jelent, hogy külön j e -

⁵ Ha a jövő nyelvtanírói elfogadják azt a javaslatomat, hogy a segédszók egyik csoportját alkotó ún. viszonzyszók összefoglaló neve *viszonyító szók* legyen, akkor a melléknemeknek ez a kategóriája legyen *viszonyjelölő melléknév*. Így szabatosabb szakszóhasználattal elkerülhetők lennének esetleges terminológiai ütközések.

le z é s ről fölösleges szólni. A *rag* tisztán nyelvtani kategória, a *jel* csak összetételeiben az: *időjel, módjel, személyjel* stb.

A melléknév ragozásában meg kellett volna említeni, hogy az *-an/-en*, az *-ul/-ül* képzőszerű ragok (a strukturális nyelvtan egyenesen a képzők közé sorolja ezeket: KIEFER—LADÁNYI 2000. 208—9); a *-szor/-szer/-ször* pedig teljesen képzőszerű, hiszen továbbképezhető (*kétszeres, háromszori*), sőt ragot is vehet fel (*harmadszorra*). L. bővebben ELEKFI 1988. 54. Az ezekkel a toldalékokkal létrejött alakok nem melléknévek, hanem határozószók. Ennek kérdésére kitér ugyan e fejezet utolsó szakasza (A melléknév szófaji határkérdései), de a nyelvtannak egy következő változatában ezt a kérdést inkább a határozószó javára kellene eldönteni. Átmeneti megoldásnak ilyesmit javasolnék: képzőszerű ragokkal alkotott melléknévi határozóalakok.

Helyes a melléknév-főnévi kettős szófaj bemutatása az átmenet rövid jellemzésével és a számnevek főnévi használatáé is.

A *n é v m á s o k* jellemzése (KUGLER NÓRÁTÓL és LACZKÓ KRISZTINÁTÓL) kitűnő, strukturális szempontból is helytálló: ezek jelentéstípusa (referenciája) más, mint a fogalmi tartalmú szavaké, de a mondat felépítése szempontjából beilleszkednek különböző más szófajok valamelyik osztályába.

Gondos elemzésnek vetik alá a szerzők a névmási határozószónak mint kereszteződő szófaji alosztálynak a problémáját. A terminológiát mégis jobb lett volna átbillenteni a mondatbeli beilleszkedés szerinti főkategóriák javára, tehát *n é v m á s i h a t á r o z ó s z ó* ról szólni (nem határozószói névmásról, mert ez szerkezetileg is suta jelzős kapcsolat, teljesen ellentétben áll nem csak a strukturális szemlélettel, hanem szótáraink legtöbbszörnek gyakorlatával is). Ez az alkategória ilyen néven is szerepelhetett volna a névmásfélék táblázatában (155), hiszen ezek a határozószók a névmások jelentéscsoportjai szerint osztályozhatók tovább. — Különben nagyszerű a névmások hármasszoros viszonyrendszerének bemutatása. Az azt követő újabb táblázat (157) szintén szemléletes, csupán a főosztályozási szempont miatti terminológiai megjelölést kifogásolhatjuk.

Igen jó a határozatlan és az általános névmások eltérő jelentéssajátságainak bemutatása. Hozzátehetnénk, hogy az általános névmásokra inkább a kvantor szerep, a kvantálás jellemző, a határozatlan névmásokra az egzisztenciális tényező (pl. *valaki* 'van, aki...'), a kérdő névmásra pedig az igazságérték bizonytalansága vagy a beszélő tudásának a hiányossága s ennek kapcsán határozott mondattani és kommunikációs szerep. Ezekről itt nincs szó, de a névmásfajták részletezésénél megemlítik a kérdő névmás operátor jellegét (168), és van körülírás az általános névmások mennyiségi vonatkozásáról (170).

KELEMEN JÓZSEF nyomán célszerű lenne megkülönböztetni a szorosabb értelmű *s z e m é l y n é v m á s t* (mely közvetlenül a nyelvtani személyt jelenti) a *s z e m é l y e s* névmás tágabb kategóriájától, melybe a visszaható névmás is beletartozik, valamint a személyt illető *az* és a magázó formák is. Ezért beszélhetünk személynévmási határozószókról, melyek a szoros értelemben vett személynévmásnak a paradigmájához is tartoznak. — E névmásról kitűnő jellemzést kapunk.

A mutató névmással kapcsolatban persze itt is *m u t a t ó n é v m á s i h a t á r o z ó s z ó* volna a pontosabb, rendszerszerűbb kifejezés.

Igen helyes a vonatkozó névmás kötőszói szerepének jellemzése (168): szófajilag névmás, mondatbeli szerepe szerint kötőszó, anélkül, hogy itt szófajváltás történe, hiszen ez a szerep a vonatkozó jellegből alapvetően adódik.

A névszótövek rövid jellemzése és világos táblázatba foglalása ismét KESZLER BORBÁLA munkája. Pontositja például az egyalakú tövek jellemzését azzal, hogy a tőszavakon kívül felsorol képzővel vagy jellel bővült sok szót, szóalakot is. Bizonyos kivételek megmagyarázása nem tartozik ugyan a tiszta leírás keretébe, de megemlíthetjük, hogy az

egyébként a szótári tóalakhoz járuló *-i* képző előtt miért van rövid tőváltozat a *heti, leveli, kézkezi* melléknévben. A *heti* alighanem a *hetes* analógiájából, a *leveli* a nyelvjárási *level* változattól, a *kézkezi* pedig a *két keze munkája, két kezével* személyjeles kifejezésekből vezethető le.

Ezt a fejezetrészt az ige-tövekéhez hasonlóan a zárt és nyílt tőosztályok összefoglalása és a tőtípusok közötti mozgás bemutatása zárja. Megállapítja a szerző, hogy a névszók esetében az analógia az egyalakúsodás irányában hat (181).

A névszórágózás (BALOGH JUDIT szerint, igen helyesen) a névszók jellel és raggal való ellátását jelenti. A „funkcionális” (azaz elsősorban mondattani) szempontú szófaji osztályokkal szemben az alaki viselkedés közös kategóriába sorolhatónak mutatja a főnevet, a melléknévet, a számnevet s a nekik megfelelő névmásokat. Ezért beszélhetünk egységesen névszórágózásról. Világos jellemzést kapunk az igeragozás és a névszórágózás közös vonásairól és a köztük levő lényeges különbségekről is.

A névszók jelei közt most már — különböző módszerű kutatók elemzéseinek egybehangzó eredményeként — szerepel az *-ék* toldalék is, mint heterogén többséget kifejező jel. (Ezt korábban sokáig képzőnek minősítették.) Itt igen nyomós érveket találunk az *-ék* többesjel voltának igazolására.

A birtokos *személyjel* elnevezésével teljesen egyetérthetünk, hiszen a három toldalékfajta közül ezek egyértelműen jelek. Hogy sokan élnek — és élek még magam is — a *birtokos személyrag* terminussal, ez egyrészt abból ered, hogy alaki és etimológiai szempontból a *személyrag* egy morfémacsoportnak közös neve, és ez a funkcionálisan és formaváltozataiban elágazó csoport egységesen is áttekinthető (l. pl. LOTZ JÁNOS 1976.), másrészt nem mindig célszerű a *jel* műszót agyonhasználni, hiszen tágabb értelemben a *személyjel* is az inflexiók suffixumokhoz tartozik. A szerző igen józanul, diplomatikus megértéssel foglal állást ebben a terminológiai kérdésben. Igen helyes a birtokos szerkezetek jellemzése is a jelzős szerkezetektől kezdve a dativus possessivusig, átmeneti szerkezeteket is bemutatva. Ugyancsak helyeselhetjük a melléknév fokjeleivel kapcsolatos vonzatok bemutatását, mely így közelít a strukturalista morfológia alapelvehez: a toldalékolás mondattani kihatásainak kifejtéséhez.

Ugyancsak reális a névszók *ragja* n a k olyan jellemzése, mely jól illik a grammatika átmeneti, régít és újat összekapcsoló jellegéhez: a viszonyragok közt megállapítja az esetragnak nevezhető toldalékok sajátosságait, figyelembe véve a strukturalista elemzés fontos eredményeit (KIEFER: MNY. 1987: 481—6; vö. még ELEKFI 1988.; újabban még pontosabban KIEFER: StrNyt. 3: 577—84). Igen fontos az esetviszonyok és az esetalakok megkülönböztetése (192) s ezzel annak a dilemmának feloldása, hogy a magyarban van-e genitivus. Tudniillik genitivusi esetviszony (funkció) van, genitivusi alak (genitivusrag) nincs.

Az egyes ragok jelentéseit gondosan szétválasztott kötött és szabad határozók (s az előbbieken belül aszemantikus és szemantikai tartalmú vonzatok) illusztrálják. Kétkelkedem azonban, hogy a *belebetegszik* típus vonzata egyértelműen szemantikai tartalmú volna. Az ige-tő és a vonzott főnév konkrét jelentésű ugyan, de a *bele* határozóértéke aszemantikus.

Sikerült jól megoldani és táblázatszerűen is bemutatni a névszórágózás esetragjait és egyéb viszonyragjait, különös tekintettel a képzőszerű ragokra. Ez a felosztás, ha nem is azonos a strukturalista szemléletű osztályozással (hiszen azt is jellemzi bizonyos egyoldalúság), közelít hozzá, mivel nagymértékben figyelembe vette a viselkedésükkel, használatukkal kapcsolatos elemzéseket.

A *határozószó* kat bevezető elemzés is igen gondos. (KESZLER BORBÁLA munkája.) Csupán a névutó fogalmának ilyen tág értelmezésével nem tudok egyetérteni. A tá-

gabb kategórián, a viszonyozón belül kellene elhelyezni a névutó szűkebb szófaját, mely a magyar nyelvre különösen jellemző. „A határozószó szófajváltása” című fejezetrészben megvan ugyan a fő kategória: „A határozószó válhat: (1) **viszonyszó**vá és (2) **fogalomszó**vá”. A névutóra helyes a megállapítás, hogy „kétoldalú kiegészítésre szorul”, sőt azzal is egyetérthetünk, hogy a *kívül, belül, közel* „nem névutó ugyan, de a névutókhöz hasonló szerepű határozószó”. A *valamin, valamihez* vonzat még nem eredményez szófajváltást; vannak vonzatos határozószók, melyek viszonyt fejeznek ki s ezért a viszonyzókkal rokoníthatók. A névutóra ezen belül a szórendi helyzet és főnévnek a ragtalan-sága (vagy kötelezően állandó ragos formája) jellemző: *vmi mellett, vminél fogva*.

„A határozószók állománya” című fejezetrész tisztázza a határozószók tágabb és szűkebb értelmezését: az ÉrtSz. tágabb értelemben használta ezt a besorolást, mint az újabb nyelvtanok. Ez a szótári besorolás azonban ma sem avult el, szótáraink ugyanis alapjában véve az alaki viselkedés szerint sorolnak ide több szót, az újabb nyelvtani besorolás pedig mondattani szempontok szerint differenciálja azt, ami alakilag egységesnek tekinthető.

A határozószók morfológiai tagoltságával kapcsolatban óhatatlanul előkerülnek származási, etimológiai kérdések is, hiszen például az elhomályosult összetételek valamikor összetett szók voltak. Ezért kerülhetett a sorozat végére az idegen eredetű határozószók csoportja. Csakhogy az *ab ovo, ad absurdum, ad acta* nem idegen eredetű, nem is határozószó, hanem határozói értékű idegen szókapcsolat. Idegen eredetűnek azt nevezzük, ami már magyarrá vált. Ami pedig magyarrá vált, azt a magyar helyesírás hangjelölési szabályai szerint írjuk. Ez a három szókapcsolat pedig latin helyesírású, tehát nem eleme a magyar szókincsnek. Magyar szövegben idegen test, bármilyen gyakran használják is némelyek (akár tudnak, akár nem tudnak latinul). Az *allegro, andante, fortissimo* ezekkel szemben szavak, de határeseteket reprezentálnak. A *fortissimo* a zene szakszava, idegen szó, bár találkozni itt-ott magyaros átírásával is. Az *allegro* csak a szóvégi rövid *o* miatt idegen, az *andante* pedig egy kis ejtésmódosulással magyar szónak is elfogadható.

A határozószók alaktani kérdései közt gondosan kidolgozott képet kapunk határozószókhöz kapcsolódó képzőkről, jelekről, ragokról, végül a határozószók tótani sajátosságairól. Csupán a szerencsétlen *jelezés* szót kellett volna elkerülni. Itt úgyis csak **f o k o z á s** ról esik szó.

A határozószók mondatbeli szerepei közt érdekes az értelmező határozószerkezet bevezetése (220): értelmezőszerű viszony két határozó (egy névmási és egy főnévi) közt, pl. *fent a dombon*.

Az *igenevek* szófaji helyzete az igen vitatottak közé tartozik. (A strukturális morfológia egyik szerzője az egész kategóriát az igéhez kapcsolja.) A „Magyar grammatika” nem a legjobb megoldást választotta, amikor az igeneveket egységesen az alapszófajok közé sorolja. Nem veszi tudomásul azt, amit a strukturalisták észrevettek: egyik igenév sem tőszó, mindegyik egy töből és egy (egyszerű vagy összetett) toldalékmorfémából áll. Különböztetve az igenevek fajainak felsorolásában a „Magyar grammatika” az iskolai hagyományt követi.

Valami átmenetiség valóban jellemző mindegyik igenévre, de inkább kereszteződő szófajról beszélhetnénk, mint átmenetről. A főnévi igenéveknek vannak ugyan főnévi sajátosságai, de alakilag semmi köze a főnévhez. Viszonyragokat, jeleket nem vehet föl, személyragozása eltér a birtokos személyjelektől, de az igei személyragoktól is, bár mindkettővel mutat egyezéseket.⁶ — A melléknévi igenév ezzel szemben majdnem olyan,

⁶ A javasolt szófaji táblázatban azért kérdőjeleztem meg a főnévi igenév idetartozását, mert a latin *infinitivus* hímnemű alakja a *modus*-ra utal (szemben a *participium, gerundium* semleges-

mint a melléknév, de vonzatai az alapigének a vonzatai. Ahol ez a vonzatosság megszűnik, ott szólhatunk igenév → melléknév szófajváltásról, de egyéb helyzetben — mint a szerző helyesen megállapítja (236—7) — ezt nehéz nyomon követni.

Szerencsés találat az „igei igenév” elnevezés (236), mert azt a korábban körülményesen nevezett alakulatot jelenti, mely átmeneti jelenség a tárgyas igealak jelzői használata és a birtokos személyraggal ellátott névszó közt.

Leíró szempontból helyes a kétféle határozói igenév jellemzése, de a magam nyelvérzéke most is megkívánja az előidejűség és az ok kifejezésére a *-ván/-vén* alakot. Történetileg tekintve ez felfogható a *-va/-ve* képző megszilárdult ragos alakjának, tehát sokkal inkább rag, mint a *-va/-ve*, mely a XIX. században még többesjelet, korábban ragokat is vehetett föl. Ma már mind a kettő ragszerű képzőnek nevezhető (238).

Igen helyes a határozói igenévvvel alkotott komplex határozók bemutatása, ezen belül külön a *meg van írva* szerkezet részletes elemzése. Más-más szemlélet szerint ez a szerkezet állapothatározói igei állítmánynak és többtagú állítmányi konstrukciónak egyaránt tekinthető. Meggyőző e konstrukció korlátainak bemutatása: ez a szerkezet elsősorban ott helyénvaló, ahol az ige állapotváltozást vagy állapotváltoztatást jelent. — Tanulságos a határozói igenévi alaptagú szintagmák magyarázata is, de pontatlan annak a kifejtése, hogy a határozói igenévnek alánya is van. Itt mintha keverednének a nyelvi alakok és a jelentés szempontjai. Kített alanya eredetileg a *-ván/-vén* toldalékú igenévnek lehetett. A *-va/-ve* képzősek csak akkor kaphatnak alanyt, ha ebből a hosszabb (*-n* ragos) alakból rövidültek. Az eredeti (egyidejűséget, módot jelentő) *-va/-ve* nem vehet fel alanyt: *Sok szerencsét kívánva köszöntem el a látogatóktól.* Értelmileg persze itt a *kíván* alánya is 'én', de ez a mondat szerkezet jelentéséből következik, nincs ott és nem is lehet ki. Kitétele hibás mondatot eredményezne. (E rész kidolgozója itt azt a hibát követte el, amely a strukturalista leírások egy részében is kifogásolható.)

A *viszonyszók* fejezete a javasoltam terminológiai módosítással *viszonyító szók* lenne.

De még ezen a néven is nehezen tudok egyetérteni az itt található részletezéssel: segédigék, névtűtő, igeekötő, kötőszó, partikula, névelő, tagadószó. A segédige, a partikula, a tagadószó nem viszonyítást jelent, hanem mást és mást.

E fejezetnek találóbbs címe lehetne: *Segédszók*. Ezen belül már elfér a segédige és az igeekötő, majd a viszonyító szók kategóriája: a viszonzó (s ennek jellegzetes alfaja a névtűtő), a kötőszó és a névelő.

A segédigék számát szűkebbre szabnám. Erre nézve tanulságos egyfelől KORCHMÁROS VALÉRIA (1997. 117—21), másfelől KENESEI ISTVÁN (2000. 108—11) fejtegetése. A *fog*-hoz hasonló valódi segédigeként csak a *talál* és bizonyos korlátozószókkal a *szokott* kezd viselkedni, kettejüknek majdnem egybehangzó eredményű elemzése szerint.

A *marad* igét túlzás a segédigék közé sorolni. Nem olyan egyértelműen és tisztán kopula jellegű, mint a *van*, *lesz*. Olyan ige, melynek egyik vonzata tulajdonítmány. (Ha valakinek nem tetszik, miért írok *tulajdonítmány-t névszói állítmány* helyett, gondolja meg, hogy a *(szeretnék) okos lenni*, *(vkinek) tehetséges volta* szerkezetekben az *okos* és a *tehetséges* semmiképp nem állítmány, de ugyanúgy tulajdonítmány, mint az ilyen állít-

nemű végződésével). Ezt tehát a régiek határozatlan igemódnak tekintették, mert nincs sem személyre, sem számra utaló ragjuk. Igaz, hogy a latin infinitivusnak van idői vonatkozása (hiszen van infinitivus perfectus is), a magyarban pedig lehetséges a személyragozása. Annyi mindenesetre tény, hogy a magyar melléknévi igenév melléknévként (melléknévi szerkezetként), a határozói igenév határozóként kapcsolódik a mondatba, de főnévként nem az infinitivus, hanem a nomen actionis viselkedik hasonlóan.

mányi szerepben: *okos lesz, tehetséges volt.*) Tágabb értelemben persze a *marad* is a kopulaigék közé tartozik, de az efféle kopulaszerű igehasználatot külön jellemezni kell.

A kopula fogalma azonban nem azonos a segédigével. Tisztán segédige a *fog*, meg a szerepében hozzá közel álló *talál* és a múlt idejű *szokott*. A „Magyar grammatika” és az idézett fejtegetések után is helyesnek látom értelmező szótáraink szófaji minősítését: csupán a *fog* mellé kerül a „segédige” mint szófaji érték, hiszen ez az igei paradigma egyik időalakjának szükséges, állandó eleme. A *szokik* ige nem tölt be múlt időben sem ilyen toldalékformával egyértékű szerepet (van saját múlt idejű használata is, bár kevesen és ritkán élnek vele: *szoktam volt mondani*), a *talál* az *el talál esni*-féle szerkezetben pedig szintén áttehető más időbe és módba: *el talált esni, el találna esni*. Ezek tehát nem külön szótári tételek, nem szófaji különbségek, hanem használati, mondattani sajátosságai az említett igéknek.

A *volna* jellemzése a „Magyar grammatiká”-ban igen találó és megszívlelendő: igei segédszó. Nem ragozható, hanem változatlan alakban csatlakozik a múlt idejű igealakhoz, tehát nem ige, nem is segédige. Távlatokat nyit a grammatikában a kitekintés az ige modális, aspektuális és pragmatikai segédigéire (255—6), valamint arra, hogy más igék is használhatók segédigeszerűen, ige és segédige közt nincs éles határ. (E határeselek közé tartozik az imént említett *talál* és a *szokott*, melyek legközelebb állnak a *fog* segédigéhez.) Ez a fejtegetés is alátámasztja azt, hogy az egész kérdéskör nem a szófajtanba tartozik, hanem a szintaxisba. Az itt felsorolt szavak voltaképpen mind igék, de sajátos a szintagmatikai környezetük, és némelyiküknek (*talál, szokott, tetszik*) korlátozott a paradigmája, ha nem is annyira, mint a *fog* segédigéé.

Ami pedig a kopulaigékert illeti, szintén tágítható a körük. Sok ige használatos úgy, hogy két fogalom viszonyát jelöljük meg vele. Ide sorolhatjuk azokat az igéket, melyeket a „Nyelvművelő kézikönyv” a „terpeszkedő kifejezések”-kel kapcsolatban említ (NymKk. 2: 1009), de nem köztük tárgyal, mint: *alkot* (a hegy *anyagát* mészke *alkotja* = a hegy *anyaga* mészke; a kézirat teljes *egészet* *alkot* = a kézirat teljes *egész*), *áll* (lényege *abban áll, hogy...* = lényege *az, hogy...*), *jelent* (ez az esemény *fordulópontot jelentett* = *...fordulópont volt*), *jelentkezik* (ez újabb *feladatként jelentkezett* = ez újabb *feladat volt v. lett*), *képvisel* (ez nagyobb *erőt képviselt* = nagyobb *erő volt*), *nyújt* (ez *alkalmat nyújtott* arra,... = *alkalom volt* arra,...), *szolgál* (ez a szöveg *mintául szolgál* a jó fogalmazásra = ez a szöveg *minta* a jó fogalmazásra). Persze szótárilag ezek is mind igék, de viszonyító szerepben: viszonyító igék. — Külön kell szólnom a *képez* igéről, mely a leggyakoribb és a legtöbbször kifogásolható az ilyen kopulaigék közül. A NymKk. álláspontjával szemben (1: 1140) az *alkot* és a többi terpeszkedőnek minősített ige többnyire nem kifogásolható, mert világosabban jelöli az alany és a tulajdonítmány viszonyát, mint a puszta — vagy létigével kapcsolt — nominatívusi alak. Valami többletet is ad a tisztán logikai viszonyításhoz (pl. rész és egész viszonyát, mint az *alkot, áll*, a felismerés mozzanatát, mint *jelent, jelentkezik* stb.), a mondat szerkezetét világosabbá és könnyebben érthetővé teszi, több alkalmat ad a jelzővel való bővítésre. A *képez* azért idegenszerűbb az *alkot*-hoz képest, mert statikus viszonyjelentése igencsak másodlagos, nem gyökerezik a szótó jelentésében és családjában. A *képez* elsődleges jelentéseiben ’változást hoz létre’, az *alkot* ellenben a kúp *alkotó*-iban, az *alkat*-ban, *alkatrész*-ben a rész–egész statikus viszonyát jelöli, ezért jelölheti az *alkot* igében is. A német *bilden* mind a kettőt jelenti, a magyarban érdemes megtartani a két ige közt ezt a releváns különbséget.

Mint az említett példák mutatják, kopulaigéknek — tágabb értelemben — olyan igéket neveznék, melyek a megjelölő alany és a tulajdonítmány viszonyát fejtik ki nem kettős nominatívus, hanem nominatívus és függő eset formájában. A „Magyar grammatika” f u n k c i ó i g é k ről tesz említést (257), és ez nem azonos a kopulaigék kategóriájá-

val, hanem azok tartoznak ide, melyeket a NymKk. a terpeszkezők közt sorol fel (közéjük keverve az említett kopulaigéket is). Helyes, hogy a nyelvtani leírás nem alkalmazza az elítélő *terpeszkező* jelzőt, de a kategória tárgyalása igen fontos. Elnevezése azonban nem szerencsés. A *funkció* nem mond sokat, hiszen minden nyelvi elemnek van valami funkciója. Ezek üres igék, tartalmatlan igék. Talán legjobb lenne körülíró igéknek nevezni őket.

A névutó fejezetrészenek címét javaslatom szerint bővíteni kellene: „A névutó és egyéb viszonyítók”. A névutó meghatározása (259) tökéletes. A névutó felépítéséről szóló rész (260) szól a névutó tágabb értelméről, és itt lenne szükség egy formai kritériumnak, a sorrendhez kötöttségnek az alkalmazásáról. „Más névutók” helyett így lenne célszerű bevezetni a nem helyhez kötött viszonyítókat: „Névutószerűeknek tekinthetők ... többtagú viszonyítók ...: *átellenben, szemben, végig*”. Nem ezekhez, hanem a valódi névutókhöz sorolhatók az *egyetemben, fogva, múlva, nézve*. Ezek ugyanis mindig a (ragos vagy ragtalan) főnév után állnak. A névutónak nem elsődleges kritériuma az, hogy van-e átlátszó morfológiai szerkezete, hanem hogy szigorúan kötött helyzetű-e. Ha a ragokhoz hasonlóan tapadnak a főnévhez, akkor valódi névutók (s ezek közt csak harmadlagos különbség van, hogy van-e morfológiai motiváltságuk s hogy ragtalan vagy ragos főnévhez járulnak-e). Ha szórendileg szabadabbak, akkor csak (névutói szerepű) viszonyítóról beszélhetünk. A *korában* és a *létére* azonban nem ezek közé tartozik. Ezek tulajdonítványhoz kapcsolódó viszonyító szók. (Ti. *kisgyermek korában* a. m. 'amikor ő kisgyermek volt'; *felőtt ember létére* a. m. 'ámbar ő felőtt ember', tehát állítmányi névszó nem állítmányi, hanem jelzőszerű helyzetben.

Helyesen állapítja meg a szerző (BALOGH JUDIT), hogy a birtokos személyjelet tartalmazó viszonyító szavak (mint *alapján, céljából, nyomán*) megítélésében nincs egységes vélekedés a szakirodalomban. Ide csupán az a kis kiigazítás kívánkozik, hogy „névutónak, azaz viszonyítónak” helyett csak ennyi kellene: „viszonyítónak”. Tudniillik névutóknak ezek nem tekinthetők. (Viszonyítónak sem tekintem őket, csupán viszonyító szóknak.)

A „névutómelléknév” sajátos viszonyító szó, bemutatása helyes és tárgyyszerű. Szívesebben használom a *névutói melléknév* megnevezést, mert ezek szótárainkban és a strukturális elemzés szerint is (StrNyt 3: 175) melléknévek: olyan melléknévi származékok, melyek alapszava névutó.

A névutói melléknév a mondatba is melléknévként épül be, de kötelező főnévi vonzata van. (A strukturalista szintaxis a névutót is vonzatosnak, régensnek tekinti: KOMLÓSY ANDRÁS 1992. 348; vö. még BARTOS HUBA 2000. 701—2.)

Nagyon helyes és kifogástalan az *igék ö t ö k* leírása mint átmeneti jellegű, több funkciót is (különböző arányban) betöltő szóelemeké.

A *k ö t ő s z ó k* esetében a névutókéhoz hasonló megszorítást és különböztetést tennék a hagyományos nyelvtani besorolást követő grammatikával szemben. Itt is az alaki különbséget tartanám elsődlegesnek, az alaki sajátosságok közé értve a fonémaszekvencián kívül a releváns hangsúlyozási különbséget is. Ahogy a névutók fogalmához a helyhez kötöttség tartozik mint első elhatárolási szempont, úgy a kötőszókéhoz a hangsúlytalanság. A mondatviszonyítás mint funkció nem csupán a kötőszókra jellemző. A valódi kötőszóktól meg kell különböztetni a szintén viszonyító szerepű, de hangsúlyos határozószókat (ti. ezek mondathatározó szók): *mindazonáltal, egyrészt, másrészt*. A szórendi helyzet nem kritériuma a kötőszónak: állhat a tagmondat második helyén, esetleg még hátrább is. Olyan is van, mely sohasem kezd mondatot: *is*. Páros kötőszók hangsúlyosak is lehetnek. De már például a *szintén* — bár sokszor az *is* szinonimája lehet — nem kötőszó, hanem mondatviszonyító határozószó: hangsúlyos, szórendileg kötetlen.

A *nemcsak* még ennyire sem kötőszószzerű. Helyesírási szabályzataink sok-sok évtizeddel ezelőtt felsorolták ezt az egybeírandó szók közt, pedig jelentését tekintve többnyire nem egy szó. Benne rejlik egy *nem ... hanem* ellentétviszonyt feltüntető mondatviszonyító szerkezet; kirekesztő logikai mondatváz, mely szembeállít egy érvénytelen (tagadott) fogalmat vagy állítást egy ezzel szemben érvényesnek minősítetttel. Ebben a vázban a *nem* mondathatározó szó (ha úgy tetszik, akár tagadó partikula), csupán *hanem* a kötőszó. Erre a kirekesztő vázra épül egy kiterjesztő mondatviszonyító szerkezet: *nem csak* (v. *nem csupán*) ... *hanem ... is*. (Amikor korábbi nyelvtanaink ezt a kapcsolatos mellérendelés kötőszavai közé sorolták, nem a tulajdonképpeni logikai szerkezetre gondoltak, hanem annak következményére: a kirekesztés tagadásával járó kiterjesztésre, mely végül az *is ... is* ekvivalencia értékét vette fel. De a szinonímia nem jelent szerkezeti vagy szófaji azonosságot! E szerkezet első két eleme tehát módosító értékű határozószók kapcsolata, csupán a *hanem* és az *is* a kötőszók benne. (Hasonló viszony van az utalószó és a vonatkozó névmási kötőszó közt.) — Én csupán akkor írnám egybe (és tekinteném egyetlen kötőszószzerű mondatviszonyítóknak) a *nemcsak* alakulatot, ha valami tömörítést tartalmaz, ha *csak* eleme nem helyettesíthető *csupán*-nal: *Nemcsak jól megértette a leckét, még folyékonyan el is mondta* (ÉrtSz. 5: 167: **nemcsak I. III.**). És egybeírom a *nemcsak* hogy kapcsolatban.

Érdekes és találó elnevezésű az egyhelyű, a kéthelyű és a sokhelyű kötőszók megkülönböztetése, melyek közül az utóbbiak akárhány tagú, nyitott szerkezetben jelennek meg (*is ... is ... is; akár ... akár ... akár*).

Igen helyes a vonatkozó névmások kötőszói szerepére rámutatni (272—3) annak kiemelésével, hogy ezek szótanilag névmások (illetve — szerintem pontosabban —: névmások vagy névmási határozószók).

A partikula az utóbbi évtizedekben bevezetett és még sokat vitatott szófaj. A „Magyar grammatika” meghatározása szerint (275) „olyan viszonyzó, amely nem toldalékolható, más szavakkal nem alkot sem morfológiai, sem szintaktikai kapcsolatot, nem lehet mondatrész”. E meghatározásban a *genus proximum* megnevezését és a *differentia specifica* utolsó tagját látom kifogásolhatónak. Nem viszonyzó — ha korábbi értelmezésem szerint a viszonyzó mondatrészek viszonyítására való, a ragokéhoz hasonló szerepű, de testesebb, valamivel önállóbb elem —, hanem csak tágabb értelemben viszonyító szó. És csak akkor nem lehet mondatrész, ha mondatnak csupán a mondat logikai alapját, a propozíciót (tételt) tekintjük. Az itteni megfogalmazásban a partikula valaképpen egy sajátos alfaja a mondathatározó szóknak. Viszonyító szónak nevezhető olyan értelemben, hogy a mondatbeli predikatív szerkezeten kívül áll, azt minősíti, korlátozza vagy súlypontozza, a beszélőnek a propozícióhoz való viszonyát fejezi ki.

Alapos és tanulságos e szófajtanak további részletezése. Helyes és megfelel az újabb korszerű kutatásoknak a két csoport megkülönböztetése: a modális, pragmatikai jelentésűeké és a viszonyítóaké. Ez utóbbiak valóban a propozíció végének műveleteket (s annak szinonim megfelelőjeként apró betűvel ott találjuk a *dictum, tétel* megnevezéseket is). Igen gondos a partikulák további elemzése is, külön ügyelve a tagadással kapcsolatos szerepükre és a réma kiemelésére. (Nem szól azonban a fejezet az *-e* kérdőszócska szerepéről, mely nyelvjárásokban és az igénytelenebb köznyelvben nem az ígéhez, hanem a kommunikatív súlyponthoz, a fókuszhoz kapcsolódik. Csupán mint a modális alapérték jelölőjéről van róla szó: 277—8.)

A névelő ismertetésében (szintén KUGLER NÓRÁTÓL) igen öröndetes e szócskák determináns, másrészt kvantor vagy egyéb operátor szerepének említése. Az *egy* névelő jellemzése kissé kurtára, túlságosan summásra sikerült. Nem elég annyit megemlíteni, hogy a határozatlan névelős szerkezeteket állítmányi helyzetben a nyelvművelés idegen-

szerűnek tartja. Valóban idegenszerű (sokszor német eredetű) az *ez itt nem egy Amerika* típusú névelőhasználat, de éppen ebben a példában sajátos stílusértéke lehet. Az idegenszerűnek minősítés sokakban olyan idegenkedést váltott ki, hogy alany előtt is elhagyják a határozatlan névelőt, pedig ott igen fontos kommunikatív szerepe van (prezentatív funkció, HETZRON elnevezésével): bevezet valakit vagy valamit, akiről, amiről még nem volt szó, hanem ezután lesz szó. „Volt egyszer egy király, volt annak egy gyönyörű szép lánya” — kezdődik így sok népmese. De a mai és tegnapi elbeszélők — évtizedek óta — ilyen helyzetben szeretik elhagyni a névelőt. A „Magyar grammatika” (288) egyszerűen tudomásul veszi az ilyen névelő elhagyhatóságát: *Ø Angyalt láttam álmomban; Ø Megvadult kutya rontott a várakozókra*. Nem tér ki arra, hogy *Angyalt láttam* és *Egy angyalt láttam* nem egészen ugyanazt jelenti. Névelő nélkül az angyal fogalma a közlés lényege (s nem zárja ki a névelőtlenség a több angyalt sem), egy névelővel viszont egyetlen angyalra irányítja a figyelmet úgy, hogy az ember folytatást vár (pl. Mit csinált ez az angyal? Aztán mi történt?). A második példa pedig kiemeli a *megvadult* jelzöt. Ez akkor volna így jó, ha több, békés természetű kutyához viszonyítjuk. De ha a *megvadult kutya* a maga egészében újat mond, akkor névelő kell eléje: *Egy megvadult kutya rontott a várakozókra*. Valószínű, hogy ez az *egy* névelős mondat így bevezet valami folytatást, de mindenképpen van egy fontos szerepe: ez az *egy* szavatolja azt, hogy a jelző ne kapjon kiemelő, megkülönböztető hangsúlyt.

Egészében helyes és tanulságos a *t a g a d ó s z ó* jellemzése, bár még ki lehetne egészíteni sok logikai vonatkozással, például az egyszerű ellentét és a poláris ellentét megkülönböztetésével. Ez többnyire összefügg a tagadószó hatókörével: a kisebb hatókörű tagadószó használatában a hangsúlyviszonyokkal függ össze. A mondatot tagadó *nem* ugyanis valóban átveszi az állítmányi szakasz hangsúlyát (290): *Péter 'nem festette le a barátnőjét*. Ezzel szemben a csak mondatrészt tagadó *nem*, ha átveszi a tagadott mondatrész hangsúlyát, ún. nyitott tagadást fejez ki: *Péter 'nem a barátnőjét festette le*. (Bárki mást lefesthetett.) A tagadószó és a tagadott szó kettős hangsúlyával azonban a mondat kiegészítést kíván, poláris ellentétet vezet be: *Péter 'nem a 'barátnőjét festette le* (hanem a húgát). (HUNYADI LÁSZLÓ szerepel az irodalomjegyzékben, de ezt a fontos megfigyelését nem értékesítették.)

A *m o n d a t s z ó k* bevezető jellemzése, meghatározása igen jó és korszerű. (A fejezet KUGLER NÓRA munkája.) Ma már az indulatszókat valóban a mondatszók altípusának tartjuk. Helyesen mutatja be a szerző a mondatszók tagmondat szerű használatát mellérendelésszerűen és látszólagos főmondatként. Következtesen kizárja a közvetlen alárendelő viszonyt az olyanokban, mint *Jaj, ha láttad volna!* Itt valóban nincs alárendelés. Külön tagmondat a *jaj*, és utána egy felkiáltó értékű, hiányos szerkezetű, önállósult mellékmondat következik. — De nem mondatszónak, hanem állítmányszónak tekinteném a szintagmába szerkesztett (s ezért már-már szófajváltó) indulatszót: *Jaj nekem*. Nehezen dönthető el, hogy itt a *jaj* már főnevesült-e vagy inkább melléknévi értékű. A „Magyar ragozási szótár” az ÉKsz.-nál következetesebben alkalmazza ilyenkor az „állítmént haszn szó” megnevezést. (L. ELEKFI: Nyr. 1999: 221.)

Teljesen elhibázott dolog azonban a módosítószókat a mondatszók közt tárgyalni. Ezek semmiképp sem mondat értékű szók, hanem inkább olyan állítmány értékűek, melyek mondattartalomra, propozíciót alkotó predikatív szerkezetre vonatkoznak. Az ún. módosítószók szófajlag a határozószók közé tartoznak, mondattani szerepük pedig mondathatározó. Tagmondat szerűen épülnek be a mondat egészébe. Főmondati szereppel való rokonságukra a fejezet írója is rámutat (288). A mondathatározó lényegére BALOGH PÉ

TER mutatott rá több mint száz évvel ezelőtt *erősítő szócskák* néven, elkülönítve a módhatározóktól (Nyr. 1897: 356). SIMONYI is felfigyelt rá (uo. 392) anélkül, hogy nevet tudott volna adni neki.⁷ (Mai strukturális nyelvtanokban közhasználatú neve: *sentence adverbial*.) Nagyon fontos mondattani kategória, de ez nem ok arra, hogy külön szófajt teremtsünk a kedvéért. Jellegzetes szerepű szófaji alosztály. A szófajváltást bemutató táblázatok (300—1) sem igazi szófajváltásról tanúskodnak, hanem mondattani szerepváltásról. A „Ragos névszó, határozószó” rovat a propozícióba beépülő határozószóféléket mutatja be, a „Módosítószó” rovat a propozíciók kívül álló, állítmányféle értékű határozószókat.

A módosítószók összetételei közt felsorolt *dehogynem* lehet ugyan mondatszó (vontaképpen csak mondat értékű felelőszó: „Nem láttad a főispán úr titkárját? — Dehogynem.” — ÉrtSz. 1: 979), de a mondaton belül módosítószói használata nincs, mert a mondatba beépülve ez két mondathatározó szó kapcsolata (nem összetétele!). Tagadás tagadását jelenti, ezért nem írható egybe. (Helyesírási szójegyzékeink csak egybeírva adják meg, és ez sokakat félrevezet. Arra mutat, hogy az emberek — köztük a szójegyzék szerkesztői — nincsenek igazán tisztában a jelentésével, nem kívánják az értelemtükröző megkülönböztetést.) Az *alighanem* és a *dehogynem* párhuzama csak hamis látszat. Ezek csak ránézésre, formailag látszanak hasonló szerkezetűeknek. Az *aligha* tagadó értékű, negatív kifejezés, ezért fordított szórendet kíván: *aligha ment el*. Ha tagadószót teszünk hozzá, pozitív értékűvé válik, nem jár fordított szórenddel: *alighanem elment*. Ez mutatja, hogy az *alighanem* egységes határozószóvá vált. A *dehogy* szintén negatív értékű, 'nem' jelentésű: *dehogy ment el*. A hozzátett *nem* mégsem teszi olyan értelemben pozitív értékűvé, mint az *alighanem*-et. Csak így mondhatjuk: *dehogy nem ment el*. Tehát a *dehogy nem...* megmaradt két külön tagadásnak; a *dehogy a nem ment el* állítmányt tagadja. (A *nem* csak a magyar hangsúlyszabályok miatt válik itt hangsúlytalanná, nem veszti el saját külön tagadó funkcióját. L. még ELEKFI 1994. 72—3; a hangsúly ritmuselvére nézve HUNYADI LÁSZLÓ 1996. 68—9, 72—8; 1999. 64—6; a tagadás változataira, hatókörére HUNYADI 1988. 466—7, 1996. 67, 1998. 68—78; a tagadást erősítő kétszeres tagadásra I. UŐ. 1984. 65—9.)

(Folytatjuk.)

ELEKFI LÁSZLÓ

Hungarian Grammar — and what may come next

The recently published university textbook entitled *Magyar grammatika* [Hungarian Grammar] deserves to be characterised as a „reformed traditional” grammar. It is built upon the system that has been the foundation of all school grammars for the past forty years: that laid out in the „academic grammar” (*A mai magyar nyelv rendszere* [The System of Present-day Hungarian], published in 1961–62). One can tell where significant augmentation or other modification may have occurred simply by looking at the titles of the main chapters of the textbook (Morphology, Parts of speech, Word formation, Syntagmatics, Syntax). Morphology — the presentation of word forms as combinations of morphemes of various functions — counts as a new idea within this framework; and syntagmatics is an entirely independent new chapter that precedes syntax. The book does not include a discussion of phonology, as the authors wished to restrict their attention to meaningful linguistic units; and it does not have separate chapters on word meaning, word or-

⁷ „Az erősítő szók, *bizonyára* stb., nem a cselekvés, hanem az állítás módját fejezik ki s azért B. szerint nem módhatározók. De hát akkor mik?” (Nyr. 1897: 392).

der, or stress and intonation, either, these topics being scattered throughout the chapters on word formation, syntagmatics, and syntax.

The author of the present paper closely follows the system of the textbook written by a team of university lecturers, attaching appreciative remarks to the whole conception and to a number of details, but raising objections to some terminological solutions and criticising certain portions of the part-of-speech classification with respect to which he disapproved of the earlier (academic) grammar, too. He presents his own classification as a proposed alternative. He thinks that the chapter on syntagmatics is a very progressive aspect of the book (that may owe a lot to current structural grammatical research). On the other hand, in the area of syntax, he does not see any important progress over the 150-year-old tradition going back to K. F. Becker and specifically over the notion of „predicate” as accepted in Hungarian grammars ever since the work of Antal Klemm (1923–1942). He points out that the verb as the head of the syntactic structure of the whole sentence can be called a predicate in a quite different sense than the nominal predicate, the latter merely expressing a logical relationship. He proposes that these two sentence constituents should be kept terminologically distinct (as was advocated in the second half of the 19th century by Sámuel Brassai who was not even the first scholar to think of that possibility): they should be referred to as „verb” vs. „praedicativum”.

LÁSZLÓ ELEKFI